

6. Помиткін Е. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. Помиткін. – К. : Внутрішній світ, 2012. – 280 с.
7. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя у системі професійної освіти : Монографія. – Черкаси : «Вертикаль», видавець ПП Кандич С.Г., 2006. – 308 с.

Оксана Голюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ПРЕДМЕТІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Oksana Holyuk

PROBLEMS OF SELECTION OF SUBJECTS FOR THE PRIMARY SCHOOL AT PAGES OF PEDAGOGICAL JOURNALISM OF THE SECOND HALF OF THE XIXth ST.

Анотація. У статті досліджується проблема розробки навчального плану для початкової школи ХІХ ст. Дається аналіз поглядам передових педагогів досліджуваного періоду на перелік предметів, необхідних для вивчення в початковій школі.

Ключові слова: навчальний план початкової школи, предмети початкової школи, педагогічна журналістика.

Аннотация. В статье исследуется проблема разработки учебного плана для начальной школы XIX ст. Дается анализ взглядам передовых педагогов исследуемого периода на перечень предметов, необходимых для изучения в начальной школе.

Ключевые слова: учебный план начальной школы, предметы начальной школы, педагогическая журналистика.

Summary. The problem of the curriculum elaboration for primary school of the 19-th century is investigated in this article. The analysis is given to the views of prominent educators of the studied period as for the list of subjects, necessary for learning at primary school.

Keywords: curriculum of primary school, subjects of primary school, pedagogical journalism.

Розвиток людської особистості значною мірою залежить від оволодіння суспільним досвідом, основу якого складають наукові знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до оточуючої дійсності. Це зумовлює необхідність забезпечення повноцінної освіти підростаючих поколінь, постійного удосконалення її змісту. У зв'язку з цим, велика відповідальність покладається на державні документи, які відображають зміст освіти в школі, а саме на навчальні плани, навчальні програми, підручники.

Вивчення педагогічної теорії та шкільної практики другої половини ХІХ ст. показало, що проблема розробки єдиного навчального плану для початкової школи посідала вагомє місце в педагогічній спадщині видатних педагогів минулого (М.Ф.Бунакова, В.І.Водовозова, П.Ф.Каптерева, М.А.Корфа, С.І.Миропольського, К.Д.Ушинського та ін.).

Аналіз педагогічної журналістики ХІХ століття (журнали «Русский начальный учитель», «Наша начальная школа», «Образование», «Семья и школа», «Журнал Министерства Народного Просвещения») дозволив узагальнити погляди передових педагогів досліджуваного періоду на проблему навчальних планів та відбір предметів для вивчення в початковій школі. Встановлено, що при складанні навчальних планів для початкової школи враховувалось: по-перше, здібності і потреби учнів, по-друге, якості навчальних предметів, по-третє, зовнішні умови викладання. Педагоги виходили з того, що план навчальних занять кожного навчального закладу початкової ланки освіти тоді тільки буде раціональним і практичним, коли він буде складений відповідно до загальнопедагогічних вимог та до зовнішніх умов, у яких знаходиться навчальний заклад. А вже значущість кожного

навчального предмету, на їх думку, визначається не тільки якостями самого предмету, а й навчально-виховними цілями навчального закладу [7, 211-216].

Дослідження показало, що на сторінках педагогічних журналів XIX ст. дуже жваво проходила дискусія відносно переліку предметів, які повинні входити до навчального плану початкової школи. Так, вивчення Циркулярних розпоряджень Міністерства народної освіти, протоколів засідань педагогічних рад, циркулярів по навчальним округам свідчить про те, що при виборі предметів для початкової школи Міністерство освіти керувалось як практичною значущістю так і навчально-виховною цінністю предметів. Саме Закон Божий, читання і письмо, рідна мова, церковно-слов'янське читання, арифметика, практична геометрія, географія, вітчизняна історія, креслення, малювання визначались такими, що відповідають вимогам.

Аналіз практики роботи початкової школи XIX ст. дає підстави стверджувати, що навчальні плани початкової школи, які затверджені Міністерством, містили лише загальні вказівки про перелік предметів викладання. Розподіл же предметів по рокам і визначення часу, необхідного для вивчення кожного предмету в кожному класі школи, покладалось на начальників навчальних округів і навіть на самих вчителів. Це пояснювалось тим, що «їм повинно бути більш відомо, наскільки постановка викладацької справи в окремих навчальних закладах відповідає наміченим центральним управлінням цілям» [7, 214]. Тому для досліджуваного періоду, на нашу думку, характерно різноманітність підходів як попечителів навчальних округів, так і самих педагогів-практиків до відбору навчальних предметів і об'єму навчального матеріалу.

Так, С.І.Миропольський склав навчальний план для народної школи (але назвав цій документ навчальною програмою), в який включив Закон Божий, церковні співи, рідну мову, арифметику, гімнастику. Слід зазначити, що введення кожного предмета він намагався аргументувати, формулюючи певне навчальне завдання (табл. 1).

Таблиця 1

Основні предмети вивчення в народній школі (за С.І.Миропольським)

Назва предмету	Завдання
1. Закон Божий	Добре виховання серця і волі людини, а не тільки повідомлення знань
2. Церковний спів	Закріплення учнів у церковно-молитвенному почутті, підготовка до свідомої участі в церковно-суспільній молитві
3. Рідна мова (читання, письмо)	«Научення» учнів вірному розумінню змісту, який відображений в письмених (друкованих) знаках
4. «Зчислення» (арифметика)	Формування в учнів обчислювальних умінь
5. Гімнастика	Фізичний розвиток дитини [6, 132]

Для того, щоб забезпечити «життєдіяльність» цієї програми, вважав за необхідне мати на увазі наступне: 1) загальний характер програми, тому що «курс початкової школи є курс елементарний і в його зміст входять не науки, а тільки їх загальні основи, прості і необхідні відомості»; 2) час, призначений на реалізацію програми 4-6 років; 3) регулярність відвідування уроків учнями; 4) правильність навчання, «вчити ґрунтовно, коротко, якісно»; 5) розподіл учнів по класах; 6) пристосування навчальних посібників та підручників до даної програми; 7) забезпечення шкіл необхідними навчальними засобами; 8) правильний розподіл навчального часу [6, 245-246].

Вивчення педагогічної журналістики досліджуваного періоду показало, що дуже великі протиріччя викликала проблема включення до навчального плану таких предметів як географія, історія. Наприклад, М.Бунаков., М.Корф, В.Латишев та ін. наголошували на те, що результатом навчання повинні бути «швидке і свідоме читання, вміння користуватись книжкою з задоволенням і користю, чітко і грамотно писати, правильно рахувати, застосовуючи ці вміння для задоволення своїх інтересів та життєвих потреб». Виходячи з цього, вони вважали, що в початкову школу не можна вводити ні географію, ні історію, ні граматику як самостійні предмети навчання. А відомості про природу, Батьківщину,

Вітчизну, минуле, форми рідної мови і правила правопису слід повідомляти дітям через книгу для читання і письмових робіт [4, 84].

В звітах про діяльність Чернігівського земства щодо народної освіти за 1865-1882 рр. знаходимо матеріал, який свідчить про те, що земство вважає необхідним окрім географії, історії, природознавства, враховуючи те, що більшість населення – малороси, в школі ввести вивчення місцевої народної мови [3, 488]. З матеріалів першого з'їзду з технічної і професійної освіти можна побачити, що підкреслюючи необхідність професійної освіти, з'їзд радив ввести в початкову школу ремесленні і сільськогосподарські заняття [2, 132].

Педагогічна журналістика висвітлювала різні точки зору педагогів, практиків другої половини XIX століття на включення гімнастики в навчальні плани народної школи. Деякі педагоги (С.Миропольський та ін.) доводили необхідність включення гімнастики в число обов'язкових предметів, вважаючи при цьому, що гімнастика, як навчальний предмет, лише тоді повною мірою досягне своєї мети, коли вчитель зможе правильно організувати не тільки шкільне життя дітей, але й домашнє – привчити до щоденних ранкових гімнастичних вправ, дотриманню режиму дня та інше. І саме це, в комплексі з уроками гімнастики, рухливими іграми та навчальними прогулянками дасть повноцінний фізичний розвиток дитині [8].

Представники протилежної точки зору категорично виступали проти включення до шкільного курсу гімнастики, аргументуючи це тим, що відведені для гімнастики дві години на тиждень «не дадуть який-небудь розвиток і для цього необхідні щоденні систематичні вправи, інакше гімнастики буде існувати тільки для проформи». Окрім того, представники цієї точки зору висловлювали несправедливе, на наш погляд, судження про помилковість включення гімнастики до навчальних планів сільських шкіл, оскільки селяни не сприймають гімнастику, як навчальний предмет і відзиваються про неї як про баловство, а найкращим розвитком сил і здоров'я вони вважають селянську працю та гарну їжу [1, 402].

Дослідження показало, що ідеї педагогів-практиків відносно гострої необхідності розробки єдиного плану для всіх початкових шкіл знайшли підтримку в роботі Харківських початкових училищ. Так, наприклад, член Харківської повітової училищної ради І.Фесенко в «Звіті про стан Харківських початкових шкіл у 1878/79 році» на сторінках «Педагогічної хронічки» відмічав, що в Харківських народних школах «учителі початкових класів, не маючи загальної програми і будучи позбавленні можливості через деякі причини обговорювати свою справу на загальних з'їздах, все таки створили один загальний план для всієї навчальної діяльності».

Акцентуючи увагу на тому, що за числом навчальних закладів Харків поступається тільки столицям Варшаві, Ризі та Одесі й перевершує всі інші губернські міста Європейської Росії, І.Фесенко з гордістю підкреслював, що всі народні школи міста дотримуються у викладанні навчальних предметів однієї загальної програми. Така єдність, на його погляд, в навчальній організації одного міста становить «рідкісне явище в житті нашої початкової школи». Окрім того, постійне вивчення роботи різних закладів дало змогу І.Фесенко зробити висновок про те, що вироблений харківськими вчителями план в загальних рисах схожий на навчальні плани інших початкових шкіл та училищ Харківської губернії, і урізноманітнюється тільки в деталях – «більшим чи меншим обсягом навчальної програми з того чи іншого предмету, або введенням нового додаткового навчального предмету» [5, 521-525].

Аналіз матеріалів періодичного друку показав, що з особливою ретельністю відбирались предмети для вивчення в церковно-парафіяльних школах. Правила, устами церковно-парафіяльних шкіл свідчать про те, що маючи на меті «затверджувати в народі православне вчення віри і християнської моральності і повідомляти корисні знання», вже своїм призначенням церковно-парафіяльні школи висували особливі вимоги до предметів, що вибирались. Такими предметами, заснованими на християнському та моральному ґрунті, освячених церквою були: Закон Божий (вивчення молитов, священна історія і пояснення богослужіння, короткий катехізис); Церковний спів; Читання церковного і громадського друку і письмо; Початкові арифметичні відомості; Початкові відомості з історії церкви і батьківщини.

Закон Божий складав головний предмет церковно-парафіяльних шкіл, а всі інші предмети були поставлені від нього в більшу чи меншу залежність. Церковна грамота допомогла вивченню молитов і піснопіснів, читання та письмо були звернені до предметів переважно релігійного змісту.

Таким чином, педагогічні журнали, виконуючи функцію обміну досвідом учених, педагогів, учителів в галузі складання навчальних програм, здійснювали значний практичний вплив на роботу початкової школи досліджуваного періоду. Навчальні програми початкової школи переслідували три основні задачі: навчити учнів читати, писати та рахувати, і лише в кінці XIX століття до цих задач додалася вимога навчити учнів мислити, правильно викладати свої думки на письмі в усній формі, розуміти оточуючі явища.

Література:

1. Белов В. Из заметок народного учителя / В.Белов // Русский начальный учитель. – 1881. – № 6. – С. 402-409.
2. В чем наша беда? // Образование. – 1893. – № 3. – С. 132.
3. Деятельность Черниговского земства по народному образованию в 1865-1882г. // Русский начальный учитель. – 1884. – С. 488-491.
4. Латышев В. От редакции / В.Латышев, Н.Бунаков // Русский начальный учитель. – 1884. – С. 84.
5. Отчет о состоянии Харьковских начальных школ в 1878/79 году // Педагогическая хроника. – 1880. – № 31. – С. 521-525.
6. Миропольский С.И. Народная школа по идеям Коменского / С.И.Миропольский // Наша начальная школа. – 1873. – № 3. – С. 102-146; № 4-5. – С. 270-333; № 6. – С. 29-101.
7. С-хов М. По поводу плана учебных занятий в начальной школе с тремя отделениями / М. С-хов // Педагогическая хроника. – 1880. – № 2. – С. 194; № 3. – С. 211-216.
8. Тишик О.А. Проблеми дидактики у педагогічній спадщині С.І.Миропольського [Текст] : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тишик Оксана Анатоліївна ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. - Х., 1998. - 17 с.

*Людмила Любчак,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МОРАЛІ В ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкривається суть поняття «педагогічного такту» як форми реалізації педагогічної моралі, визначаються головні ознаки тактовного педагога. Акцентується увага на найбільш ефективних методах та прийомах педагогічного впливу на молодших школярів, які допомагають правильно організувати навчально-виховну роботу з учнями.

Ключові слова: професійність учителя, педагогічна етика, педагогічний такт, особистісні якості вчителя початкових класів, методи та прийоми педагогічного впливу на молодших школярів.

Людмила Любчак

Педагогический такт как форма реализации педагогической нравственности учителя начальной школы

В статье раскрывается суть «педагогического такта» как формы реализации педагогической нравственности, определяются основные признаки учителя, владеющего педагогическим тактом. Сосредотачивается внимание на наиболее эффективных методах и приёмах педагогического воздействия на младших школьников, которые помогают организовать учебно-воспитательную работу с учащимися.

Ключевые слова: профессионализм учителя, педагогическая этика, педагогический такт, личные качества учителя начальных классов, методы и приёмы педагогического влияния на младших школьников.

LiudmylaLiubchak

Pedagogical tact as a form of realization of pedagogical morality in the activity of an